

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ και ο ρόλος της γυναίκας

● Της Ευτυχίας Γιούλτση
Δρος Θεολογίας

Α'

Ο θεσμός της οικογένειας είναι μια σύνθετη λειτουργία της κοινωνικής ζωής, και πραγματικά είναι αδύνατο να ανακαλύψουμε κάποια πτυχή του πολιτισμού, χωρίς σοβαρές εσωτερικές σχέσεις με τον θεσμό αυτόν. Η λεπτομέρεια αυτή μαρτυρεί τον θεμελιώδη χαρακτήρα της οικογένειας στη διαμόρφωση και λειτουργία του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου και στην ουσιαστική σχέση της με κάθε τι, που αποτελεί έκφραση και λεπτομέρεια της ζωής των ανθρώπων κοινωνιών.

Στις περιπτώσεις κρίσης ή εκφυλισμού του θεσμού, σε περιόδους του παρελθόντος, η ιστορική έρευνα έδειξε να συμπίπτουν αυτές κατά κανόνα με πολιτιστικές παλινδρομήσεις, έξαρση βαρβαρισμού, στιγμές ηθικής έκπτωσης ή με την επικυριαρχία ισχυρών πολιτισμών, με παγανιστικές δοξασίες, πάνω σε ισχνούς πολιτισμούς, που υπέκυψαν και αλλοτριώθηκαν. **Η κρίση στους πολιτισμούς αρχίζει από την κρίση στον θεσμό της οικογένειας και φθάνει και μέχρι τον αφανισμό τους.** Αυτό συνέβη στους πολιτισμούς της Ανατολής, όπως και στον δυτικό Μεσαίωνα. Αντίθετα στο ελληνορθόδοξο Βυζάντιο την ίδια περίοδο, αλλά και κατά τους αιώνες, που ακολούθησαν μετά την πτώση, ως τους νεώτερους χρόνους, δεν υπάρχουν ίχνη θεσμικού εκφυλισμού ή κρίση της οικογένειας. Μάλιστα δε έχει διαπιστωθεί ότι η οικογένεια λειτούργησε στη συγκεκριμένη περίοδο ως καταλύτης των ποικίλων πολιτισμικών, φυλετικών και εθνολογικών απειλών.

Ιδιαίτερα ο βυζαντινός πολιτισμός αγκαλιάζει, με μια εντυπωσιακή ευαισθησία, όλους τους θεσμούς, και κυρίως την οικογένεια. Οι πρώτες πηγές του υγιούς οικογενειακού δικαίου βρίσκονται στο βυζαντινό δίκαιο, και συγκεκριμένα στις «*Νεαρές*» του Ιουστινιανού, στην «*Εκλογή*» των Ισαύρων και στη «*Νεαρά 89*» του Λέοντος Στ' του Σοφού (θέσπιση της ιερολογίας του γάμου, αναγνώριση της νομιμότητας του γάμου μεταξύ δούλων).

Η περίοδος μετά την Αναγέννηση ξαναφέρει για λίγο τη σημασία της οικογένειας στο επίκεντρο της προσοχής μέχρι την έκρηξη της Βιομηχανικής Επανάστασης. Η επανάσταση εκείνη απέτελεσε απαρχή νέων περιπετειών για την οικογένεια. Το πρώτο πλήγμα ήταν η εσωτερική κι η εξωτερική μεταμόρφωση. Ακολούθησαν οι συνέπειες της αστυφιλίας, ο συγχρωτισμός των ανθρώπων κι οι ηθικοί συμβιβασμοί και κυρίως η υπογεννητικότητα και η εγκατάλειψη των υπερηλίκων. **Έτσι διαμορφώνεται από τη μια η «αστική» κι από την άλλη η «αγροτική» οικογένεια. Η αστική οικογένεια θεοποιεί την άνεση, τον καταναλωτισμό, την εκκοσμίκευση, τον θρησκευτικό συγκρητισμό και την υπέρβαση των ηθικών δεσμεύσεων «εν ονόματι» της ελευθερίας και του πολιτισμού.**

Από την άλλη πλευρά η αγροτική οικογένεια εγκλωβίζεται στη στατικότητα των ηθών και των εθίμων. Συντηρητική και δύσκαμπτη, χωρίς επιχειρήματα, κρατά τον τύπο της παράδοσης και χάνει τα νιάτα. Γίνεται ασφυκτική για τα μέλη της και τελικά προκαλεί το χάσμα των γενεών, την επανάσταση των νέων, τη φυγή τους από την οικογενειακή στέγη,

την αμφισβήτηση της πείρας από τον ρομαντισμό και αντίστροφα την περιφρόνηση του αυθορμητισμού από τη γνώση.

Στο μεταξύ άρχισε να αναπτύσσεται η φιλοσοφία της απόλυτης ελευθερίας, που επηρέασε και την επικοινωνία των συζύγων μεταξύ τους και των γονιών με τα ίδια τα παιδιά τους. Ο όρος «επανάσταση» μετακινήθηκε στην ατομική ύπαρξη, απέκτησε μικροκοινωνική σημασία, εγκωμιάστηκε ως ηρωισμός και τελικά φάνηκε να αποτελεί τη μοναδική λύση για λιποταξία από την ευθύνη, για λογική διέξοδο από τα αδιέξοδα της ενοχής και των τύψεων της συνείδησης, για αναζήτηση νέων εμπειριών χωρίς τις αναστολές και τους φραγμούς των «μη», των «όχι», των «πρόσεχε» και «φυλάξου».

Τα αποτελέσματα αυτής της επανάστασης είναι σε όλους μας γνωστά. Θύελλα οι φυγές των νέων από την οικογενειακή εστία, σχεδόν συνή-

θεια η εγκατάλειψη απροστάτευτων βρεφών από ασυνείδητες μητέρες, ανεξελεγκτοι πλέον οι αριθμοί των αμβλώσεων, βάναυση η μεταχείριση συζύγων και παιδιών, επικίνδυνη η αύξηση των άνομων εξωσυζυγικών σχέσεων, παρανομία, αδικία και εγκληματικότητα, με απειλές για την ομαλή λειτουργία του κοινωνικού βίου.

Θα ήταν περιττό να επιμείνουμε στην απαρίθμηση των σημερινών πληγών της ανθρωπότητας. Γι' αυτό και κάθε προσπάθεια αντιστροφής αυτής της κρίσης πρέπει να συνδεθεί άμεσα με την αναθέρμανση της οικογενειακής ζωής και την αναβίωση των λησμονημένων ρόλων των συζύγων, του πατέρα και της μάνας, που εκχωρούνται σε υποκατάστατα ακόμη και με πολλή αγάπη. Κανένας θεσμός δεν έχει τόση ηθοπλαστική, χαρακτηριστική και κοινωνιοπλαστική δύναμη και εμβέλεια όση η οικογένεια. Με μια διαφορά: Όχι η οποιαδή-

ποτε οικογένεια, αλλά η οικογένεια που στηθήκε πάνω στο θαύμα της αυθεντικής αγάπης, στην αυτοκένωση του «εγώ», στη συνάντηση της εικόνας του Θεού στο πρόσωπο του «άλλου», που δένεται μαζί του σε μυστική και μυστηριακή ενότητα αδιάσπαστη, πέρα και πάνω από τις δυσκολίες της ζωής, τα εμπόδια, τον πόνο, τις αντιξοότητες κι αυτήν την απειλή του θανάτου.

Στο σημείο αυτό είναι η ώρα να δούμε το μεγάλο μυστήριο, που δένει την οικογένεια με την Εκκλησία. Αν εμβαθύνουμε στα βιβλικά κείμενα και της *Παλαιάς*, και της *Καινής Διαθήκης*, θα διαπιστώσουμε ότι η σχέση του Δημιουργού Θεού με τον άνθρωπο εκδιπλώνεται στην προοπτική της πιο αυτονόητης απλότητας, στην αμφίδρομη σχέση πατρότητας και υιότητας. Η σχέση αυτή κορυφώνεται στο μυστήριο της ενσαρκώσεως του Θεού Λόγου, που ντύνεται την ανθρώπινη σάρκα, γίνεται αδελφός μας, για να μας ελκύσει προς τον ουράνιο Πατέρα. Γι' αυτό κι η Εκκλησία παίρνει τους συμβολισμούς μιας οικογένειας, που συνεχεται και χαριτώνεται από τα δώρα του Παρακλήτου και οδεύει δοξολογικά στην εσχατολογική συνάντηση των πάντων με τον ουράνιο Πατέρα. Κλασικό δείγμα αυτής της εικόνας είναι η *Παραβολή του Ασώτου*.

Σ' ένα μικρό κείμενο ένας σύγχρονος Χριστιανός διανοητής κλείνει τη σημασία της Παραβολής, με την εξής διαπίστωση: **«Μέσα στην Εκκλησία το μικρό μεγαλώνεται, το μεγάλο μεγαλουργεί, το εξαιρετικό περνά στην αιωνιότητα. Έξω από την Εκκλησία το μικρό δουλώνεται, το μεγάλο ασχημονεί, το εξαιρετικό παραφρονεί».** Το ίδιο δεν ισχύει και για τη χριστιανική οικογένεια; Στη διαπίστωση αυτή είναι εύκολο να επισημάνουμε την ισχυρή μεταπλαστική δύναμη των μυστηρίων, που μέσα στην Εκκλησία, όπου ανήκει η οικογένεια, εξαγιάζουν και γιγαντώνουν την ανθρώπινη φύση να επιτύχει το ακατόρθωτο. Γι' αυτό είναι πολύ επιτυχής ο χαρακτηρισμός της Εκκλησίας, αλλά και της οικογένειας ως «κοινωνίας παραδοξοτήτων».

Στην Εκκλησία συναντώνται όλα τα παράξενα κι οι αντιφάσεις. Δεν είναι παράδοξο ότι στην Εκκλησία πιστεύουν οι άνθρωποι στη μωρία του Σταυρού ή στο θαύμα της Αναστάσεως; Είκοσι αιώνες αντέχει μια πίστη σε γεγονότα, που ελάχιστοι έζησαν, είδαν κι ήσαν αυτήκοοι μάρτυρες. Οι υπόλοιποι, που γίνονται διαρκώς και περισσότεροι, πιστεύουν, αν και δεν είδαν. Στην ίδια προοπτική των παραδοξοτήτων κλείνεται κι η έννοια της υπακοής. Βλέπεις τον πετυχημένο επιστήμονα, σε κάποια στιγμή εσωτερικών αναπροσανατο-

λισμών για τη βίωση του αυθεντικού, να εγκαταλείπει την κοσμική ζωή και να γίνεται υποτακτικός ενός αγράμματος γέροντα μοναχού. Ζητά από αυτόν να τον χειραγωγήσει στην ευλάβεια, στην άσκηση, στην τελείωση. Κι όμως αυτά τα παράδοξα είναι το μυστήριο που μεταμορφώνει και ανακαινίζει την ανθρώπινη ύπαρξη. Είναι ο τρόπος για την υπέρβαση της βιολογικής αναγκαιότητας, η μοναδική δυνατότητα για την έξοδο από το κέλυφος της ατομικότητας στη συνάντηση με τον «άλλον», στη γεφύρωση του χάσματος, που προκάλεσε η πτώση, στην «κοινωνία των αγίων», που είναι η Εκκλησία.

Το ίδιο συμβαίνει και με την οικογένεια. Είναι περίεργο και παράδοξο για τη λογική πώς δύο άγνωστοι γίνονται «σάρκα μία, εις Χριστόν και εις τὴν Ἐκκλησίαν». Μέσα στον αγιασμό του Μυστηρίου αμβλύνονται οι διαφορές, γεφυρώνονται οι αποστάσεις, αλλάζουν οι απολυτοποιήσεις των χαρακτήρων και αναδύονται αρετές, εκεί που πριν κυριαρχούσαν ιδιοτροπίες, αλλά και πάθη.

Μια τέτοια οικογένεια αναζητεί ο κουρασμένος άνθρωπος της εποχής μας. Μια οικογένεια λιμάνι και καταφυγή, που θα έχει κέντρο και στήριγμά της τον ουράνιο Πατέρα, για να γαληνεύει τα μέλη της από την τραχύτητα του μόχθου, από τις μικρότητες των ξένων, από τη σκληρότητα της ζωής. Μια οικογένεια, που θα ξεκουράζει από τον κόπο, θα καλλιεργεί τον αλληλοσεβασμό, θα προικίζει τα μέλη της με αρετές, θα κατεβάζει τον παράδεισο στη γη. Μια τέτοια οικογένεια μπορεί να δώσει αύριο σωστούς οικογενειάρχες, παιδαγωγούς, πολιτικούς, επιστήμονες, κληρικούς, δικαστές, καλλιτέχνες, οσίους και μάρτυρες.

Αλλά, είναι δύσκολο πραγματικά το στήσιμό της. Και στην εποχή μας δεν γίνονται θαύματα. Για τέτοια θαύματα χρειάζεται αγάπη, χαρά, ειρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, αγαθωσύνη, πίστις, πραότητα, εγκράτεια. Με τρεις λέξεις: *χρειάζεται καρπός Πνεύματος*. Κι αυτός μας έλειψε. Εκεί πρέπει να αναζητήσουμε δυνάμεις για τη μεταμόρφωση του κόσμου, την υπέρβαση της κρίσης των θεσμών και ειδικά της οικογένειας.

Β'

Η ποιότητα της οικογένειας συνδέεται άμεσα με την ποιότητα των γονέων, και ακόμα πιο πολύ με εκείνην της μητέρας. Ο ιερός Χρυσόστομος εκθειάζει τις μητέρες, που αφοσιώθη-

καν, παρά τις δύσκολες συγκυρίες της εποχής του, με μεγάλη επιμέλεια στα παιδιά τους και ανέδειξαν ευγενείς προσωπικότητες. Το ίδιο και ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, στις *Ομιλίες* του τονίζει την ιερότητα του γάμου και την αναγκαιότητα ύπαρξης ισοτιμίας μέσα σ' αυτόν. Προτρέπει τη γυναίκα να καλλιεργεί ήθος και να προκόπτει στην αρετή επισημαίνοντας τη σπουδαιότητα της μητρότητας και της οικογενειακής ενότητας.

Πέρα από τον ρόλο της μητέρας, η γυναίκα στην Ορθόδοξη Εκκλησία, καλείται να συμβάλει στην προώθηση του εννοιακού έργου σε τομείς, που έχουν άμεση ανάγκη από την παρουσία της. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτά η διακριτική ευθύνη της πρεσβυτέρας, πάντοτε κάτω από την πνευματική ευθύνη του εφημερίου - συζύγου της, που έχει τη συλλογική εποπτεία του εννοιακού έργου. Σ' ένα τέτοιο κλίμα τα παιδιά, οι νέοι και ο κάθε πιστός εκτιμούν την εννοια ως ευρύτερη οικογένεια, μέσα στην οποία μορφοποιούνται αγαθές σχέσεις, αμοιβαιότητα και αγάπη. Άλλωστε γνωρίζουμε ότι σημαντικός παράγοντας για την ενίσχυση της πνευματικότητας στην «κατ' οίκον Έκκλησιάν» υπήρξε από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες η μητέρα.

Είναι γνωστή η ευαισθησία των γυναικών μπροστά στον ανθρώπινο πόνο. Είναι έντονη η αγωνία τους για τον άνθρωπο, για τα καθημερινά του προβλήματα, αλλά και για τον ψυχικό και συναισθηματικό του κόσμο. Οι γυναίκες της εννοιας, στη γενικότερη συμμετοχή στο εθελοντικό έργο, όταν χρειαστεί, απευθύνονται στην πρεσβυτέρα που αποτελεί σύνδεσμο τους στο όλο έργο. Δεν είναι απλώς το ιδιαίτερα τιμώμενο από τον λαό πρόσωπο. Είναι αυτό που μπορεί να εξασφαλίζει ηρεμία και να επωμίζεται πλήθος ευθυμών, για να είναι ο εφημέριος απερίσπαστος στο έργο του. Είναι δε ιδιαίτερα ευχάριστο το γεγονός ότι οι Επίσκοποι, και γενικά η κοινωνία, έχουν διαγνώσει τη σπουδαιότητα του ρόλου της. Αυτός είναι ο λόγος που με συνέδρια και συνάξεις η Εκκλησία προσπαθεί να ενθαρρύνει, να κατευθύνει και να συντονίζει το απλό φαινομενικά έργο της.

Στην πρώτη Εκκλησία μπορούμε να εντοπίσουμε τις προϋποθέσεις, από τις οποίες ξεκίνησε η οργάνωση του εννοιακού έργου, προϋποθέσεις που εξελίχθηκαν σε φιλανθρωπική διακονία. Στην Καινή Διαθήκη ο Ιησούς «διώδευε κατά πόλιν και κώμην κηρύσσων και ευαγγελιζόμενος την βασιλείαν του Θεού, και οι δώδεκα σὺν Αὐτῷ και γυναῖκες τινες... αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ

τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς». Είναι πολλές οι αναφορές της Καινῆς Διαθήκης σε γυναίκες «συνεργοὺς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», που «πολλὰ ἐκοπίασαν ἐν Κυρίῳ».

Το παράδειγμα του Χριστού ακολούθησαν και οι Απόστολοι. Είναι γνωστό ότι πολλές γυναίκες συνέβαλαν στη λειτουργία των νεοσύστατων χριστιανικών κοινοτήτων και ήσαν πάντα παρούσες στις ευχαριστιακές συνάξεις. **Γι' αυτό στο εξής η γυναίκα αποκτά τίτλους αδιανόητους για παλαιότερες εποχές. Ονομάζεται «μαθήτρια» του Κυρίου, «μυροφόρος», «κατηχήτρια», «δικόνισσα», «κτητόρισσα», «οσία», «αγία». Δεν υπήρχε στις θρησκείες του αρχαίου κόσμου αντίστοιχο προηγούμενο τέτοιας αξιολογικής ανύψωσης της γυναίκας, όπως στον Χριστιανισμό.**

Ο Μέγας Βασίλειος στον πρώτον λόγο του «Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς» λέει ότι η γυναικεία φύση υπερέχει εκείνης του ανδρός στον πλούτο της αρετῆς, της καρτερίας, της άσκησης και προσήλωσης στα αγαθά έργα. Αυτή η προσήλωση αποδεικνύεται από το κοινωνικό έργο, που άφησαν αυτοκράτειρες, μοναχές και ευσεβείς γυναίκες, με εξέχουσα μορφή την αγία Ελένη, μητέρα του Μ. Κωνσταντίνου. Το φιλανθρωπικό έργο γυναικών της αυλής, όπως της Πλακίλλας, της Πουλχερίας, της Ευδοκίας, της Θεοδώρας, της Ειρήνης της Αθηναίας, της Θεοφανούς κ.ά., κρίνεται όχι μόνον από την προσφορά μεγάλων περιουσιών για την ίδρυση ιερών ναών, μονών και ευαγών ιδρυμάτων, αλλά από το είδος της διακονίας, που ήταν έργο αφοσιώσεως στην Εκκλησία.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία ενισχύεται από στρατιές γυναικών, που εργάζονται σε εξειδικευμένους τομείς κοινωνικού, φιλανθρωπικού, ιεραποστολικού και κατηχητικού έργου, κάτω από την καθοδήγηση των κληρικών της. Η γυναίκα είναι παρούσα στην εκκλησιαστική διοίκηση, με τη συμμετοχή της στα εκκλησιαστικά συμβούλια, τις εννοιακές επιτροπές και τα φιλόπρωχα ταμεία. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία των γυναικών θεολόγων στην εκπαίδευση.

Η χριστιανή γυναίκα είναι στην εποχή μας το μεγαλύτερο εμπόδιο στη σαρωτική απειλή εξαχρείωσης θεσμών και αξιών, και αυτό γιατί διακρίνεται για τη βαθιά και πηγαία θρησκευτικότητα της και τον σεβασμό προς την παράδοση της Εκκλησίας. Με τα στοιχεία αυτά είναι σε θέση να στηρίξει την οικογένειά της, να καθοδηγήσει τη νεώτερη γενιά σε ορθότερες επιλογές και να θεμελιώσει προϋποθέσεις για έναν καλύτερο αυριανό κόσμο. ■